

درس اول

هدایت الهی

مقدمه

احتیاج دائمی انسان به داشتن برنامه‌ای در زندگی که بتواند پاسخگوی نیازهای او باشد و سعادت بشر را تضمین کند، سبب شده است که در طول تاریخ همواره شاهد ارائه برنامه‌های متفاوت و گاه متضاد از جانب مکاتب بشری باشیم.

نیازهای برتر

نیازهای انسان همچون سایر موجودات زنده، منحصر به نیازهای طبیعی و غریزی نمی‌شود. زمانی که اندکی از سطح زندگی روزمره و نیازهای طبیعی فراتر رود و در افق بالاتری بیندیشد، خود را با نیازهایی مهم‌تر روبه‌رو می‌بیند. نیازهایی که برآمده از سرمایه‌های ویژه‌ای است که خداوند به انسان عطا کرده و پاسخ به همین نیازهاست که سعادتش را تضمین می‌کند. این نیازها به تدریج به دل‌مشغولی، دغدغه و بالاخره به سؤال‌هایی تبدیل می‌شوند که تا پاسخ آن‌ها را نیابد، آرام نمی‌گیرد.

- ۱- شناخت هدف زندگی
- ۲- درک آینده خویش
- ۳- کشف راه درست زندگی

۱- شناخت هدف زندگی

انسان می‌خواهد بداند:

- ۱ برای چه زندگی می‌کند؟
 - ۲ کدام هدف است که می‌تواند با اطمینان خاطر زندگی‌اش را صرف آن کند؟
- او می‌داند که اگر این هدف حقیقی را نشناسد، یا در شناخت آن دچار خطا شود، عمر خود را از دست داده است در حالی که فرصت و توانایی جبران هم ندارد.

امام سجاد علیه السلام می‌فرماید:

«خدا یا ایام زندگانی مرا به آن چیزی اختصاص بده که مرا برای آن آفریده‌ای.»

۲- درک آینده خویش

انسان با این سؤال مهم و اساسی روبه‌رو است که:

- ۱ آینده او چگونه است؟
- ۲ آیا زندگی او با مرگ تمام می‌شود یا دفتر حیات او به شکل دیگری گشوده می‌گردد؟
- ۳ اگر حیات به شکل دیگری ادامه می‌یابد و انسان زندگی ابدی را پس از مرگ آغاز خواهد کرد؟
- ۱ نحوه زندگی او پس از مرگ چگونه است؟
- ۲ زاد و توشه سفر به جهان دیگر چیست؟
- ۳ خوشبختی وی در آن سرا در گرو انجام چه کارهایی است؟

روزها فکر من این است و همه شب سخنم
از کجا آمده‌ام آمدنم بهر چه بود
که چرا غافل از احوال دل خویشتم
به کجا می‌روم آخر نمایمی وطنم

مولوی، دیوان شمس

پیام شعر

این سؤالات نشان‌دهنده دغدغه و دل‌مشغولی انسان برای درک آینده خویش به عنوان یکی از نیازهای برتر انسان است. پاسخ به این سؤال‌ها فقط از عهده کسی برمی‌آید که کاملاً از جهان دیگر و زندگی پس از مرگ آگاه باشد و زاد و توشه آن را بشناسد و به دیگران اطلاع دهد.

۳- کشف راه درست زندگی

راه زندگی یا «چگونه زیستن» که ارتباط دقیقی با دو نیاز قبلی دارد، دغدغه دیگر انسان‌های فکور و خردمند است؛ زیرا که انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند. بنابراین در این فرصت تکرارنشده، باید از بین همه راه‌هایی که پیش روی اوست، راهی را برای زندگی انتخاب کند که به آن مطمئن باشد و بتواند از همه سرمایه‌هایی که خدا به او داده است به خوبی بهره‌مند شود و به آن هدف برتری که خداوند در خلقت او قرار داده است، برسد. پاسخ به سؤال‌های بنیادین باید حداقل دو ویژگی را داشته باشد:

۱- کاملاً درست و قابل اعتماد باشد.

زیرا هر پاسخ احتمالی و مشکوک، نیازمند تجربه و آزمون است. در حالی که عمر محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست، به‌خصوص که راه‌های پیشنهادی هم بسیار زیاد و گوناگون هستند.

۲- همه‌جانبه باشد.

به‌طوری‌که به نیازهای مختلف انسان به‌صورت هماهنگ پاسخ دهد، زیرا ابعاد جسمی و روحی، فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی وی، پیوند و ارتباط کامل و تنگاتنگی با هم دارند و نمی‌توان برای هر بُعدی جداگانه برنامه‌ریزی کرد. بنابراین دو ویژگی بیان شده، کسی می‌تواند پاسخ صحیحی به این سؤال‌ها بدهد که:

- ۱- آگاهی کاملی از خلقت انسان، جایگاه او در نظام هستی، ابعاد دقیق و ظریف روحی و جسمی و نیز فردی و اجتماعی او داشته باشد.
- ۲- بداند که انسان‌ها پس از مرگ، چه سرنوشتی دارند و چه عاقبتی در انتظار آن‌هاست.

شیوه هدایت خداوند

خداوند هر مخلوقی را متناسب با ویژگی‌هایی که در وجودش قرار داده است، هدایت می‌کند. انسان ویژگی‌هایی دارد که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند.

ویژگی‌های انسان | ۱- توانایی تفکر و انجام کارها به کمک فکر و اندیشه
۲- قدرت اختیار و انتخاب

فعالیت انسان را اختیاری می‌نامند، زیرا:

۱- درباره هر کاری که می‌خواهد انجام دهد، تفکر می‌کند.

۲- اگر تشخیص داد که آن کار مفید است و او را به هدفش می‌رساند، آن را انتخاب می‌کند و انجام می‌دهد.

هدایت خداوند نیز از مسیر این دو ویژگی می‌گذرد؛ یعنی:

خداوند برنامه هدایت انسان را که دربرگیرنده پاسخ به سؤالات بنیادین بشر است، از طریق پیامبران می‌فرستد تا انسان‌ها با تفکر در این برنامه و پی بردن به ویژگی‌ها و امتیازات آن، با اختیار خود این برنامه را انتخاب کنند و در زندگی به کار بندند و به هدفی که خداوند در خلقت آن‌ها قرار داده است، برسند.

انسان با عقل خود در پیام الهی تفکر می‌کند و با کسب معرفت و تشخیص بایدها و نبایدها، راه صحیح زندگی را می‌یابد و پیش می‌رود.

امام کاظم علیه السلام به شاگرد برجسته خود، هشام بن حکم، فرمود:

«ای هشام، خداوند رسولانش را به سوی بندگان نفرستاد، جز برای آن‌که بندگان در پیام الهی تعقل کنند.»

کسانی این پیام را بهتر می‌پذیرند که از معرفت برتری برخوردار باشند.

آن‌ان که در تفکر و تعقل برترند، نسبت به فرمان‌های الهی داناترند.

آن کس که عقلش کامل‌تر است، رتبه‌اش در دنیا و آخرت بالاتر است.

شخص ناسپاس از نظر قرآن

با کنار هم قرار گرفتن عقل و وحی می‌توان به پاسخ سوال‌های اساسی دست یافت.

البته انسان به علت دارا بودن اختیار، می‌تواند برنامه‌های غیر از راه انبیاء و ائمه را برگزیند اما چون هر برنامه دیگری نمی‌تواند پاسخ درستی به نیازهای بنیادین بشر بدهد، انسان زیان خواهد کرد و با دست خالی دنیا را ترک گفته و به دیار آخرت خواهد شتافت و در آن‌جا زیان خود را مشاهده خواهد کرد.

قرآن کریم چنین کسی را «ناسپاس» نامیده و می‌فرماید:

پیام آیه	ترجمه	آیه
با توجه به این‌که انسان اختیار و اراده دارد، می‌تواند راه را انتخاب کند.	ما راه را به او (انسان) نشان دادیم یا سپاسگزار خواهد بود یا ناسپاس.	إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (سوره انسان، آیه ۳)

❁ اگر خداوند به سؤال‌های اساسی انسان پاسخ ندهد و او را رها کند، انسان در قیامت می‌تواند بگوید: من نمی‌دانستم.

پیام آیه	ترجمه	آیه
خداوند با فرستادن پیامبران و نشان دادن راه سعادت، راه بهانه‌گیری را بر مردم بسته است و حجت را بر بندگان تمام کرده است.	رسولانی [را فرستاد که] بشارت دهنده و انذار کننده باشند، تا بعد از آمدن پیامبران، برای مردم در مقابل خداوند، دستاویز و دلیلی نباشد.	رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِنَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (سوره نساء، آیه ۱۶۵)

اندیشه و تحقیق

۱- آیا می‌توانیم پاسخ به نیازهای برتر را به احساسات شخصی و سلیقه فردی واگذار کنیم؟ چرا؟

خیر - زیرا سلیقه‌ها تا آن‌جا قابل استفاده هستند که به راه تکامل انسان ضربه وارد نکنند و در چارچوب آن قرار گیرند و اگر کسی سلیقه‌ای داشت که با قانون‌مندی رشد انسان و ابعاد معنوی او در تضاد بود، باید به نتایج آن تن در دهد و آماده‌ی ضررهای آن باشد.

۲- آیا انسان می‌تواند پاسخ دادن به این نیازها را نادیده بگیرد و بر اساس ضرب‌المثل «هر چه پیش آید خوش آید» رفتار کند؟ چرا؟

خیر - انسان عاقل نمی‌تواند چنین نگرشی داشته باشد. این نگرش مانند کودکی می‌ماند که دستگاه اندیشه او آن‌قدر رشد نکرده که خطرهای پیش رو را پیش‌بینی کند و عاقلانه تصمیم بگیرد.

۳- شعر زیر با کدام‌یک از نیازهای برتر انسان مرتبط است؟ چرا؟

مرد خردمند هنرپیشه را
تا به یکی تجربه آموختن
عمر دو بایست در این روزگار
با دگری تجربه بردن به کار

سعدی

مرتبط با کشف راه درست زندگی، چون انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار زندگی در دنیا را تجربه می‌کند.

سؤالات امتحانی درس

آیات قرآن

۱- از آیه مبارکه «إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا» یک پیام استخراج کنید.

۲- با توجه به آیه «رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِنَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ» یک پیام بنویسید.

خداوند با فرستادن پیامبران و نشان دادن راه سعادت، راه بهانه‌گیری را بر مردم بسته است و حجت را بر بندگان تمام کرده است.

صحیح / غلط

صحیح	۳- انسان با عقل خود در پیام الهی تفکر می‌کند و بایدها و نبایدها را تشخیص می‌دهد.
صحیح	۴- توانایی تفکر یکی از ویژگی‌های انسان است که او را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند.
غلط (نیازهای انسان مانند سایر موجودات زنده، نیازهای طبیعی و غریزی نام دارند ولی نیازهای برتر فقط مخصوص انسان‌هاست.)	۵- نیازهای برتر انسان همچون سایر موجودات زنده، نیازهای طبیعی و غریزی نام دارند.
غلط (در صورتی که هدف زندگی را نشناسد.)	۶- انسان در صورتی که آینده‌خویش را درک نکند، عمر خود را از دست داده در حالی که فرصت و توانایی جبران هم ندارد.

جای خالی

خلقت	۷- کسی می‌تواند انسان را در پاسخگویی درست به نیازهای برتر رهنمون شود که آگاهی کاملی از انسان داشته باشد. (نهایی- فرداد ۹۵)
تفکر - اختیار (انتخاب)	۸- یکی از سرمایه‌های انسان قدرت و است.
معرفت - عقلش	۹- به فرموده امام کاظم <small>علیه السلام</small> کسانی پیام الهی را بهتر می‌پذیرند که از برتری برخوردار باشند و آن کس که کامل‌تر است، رتبه‌اش در دنیا و آخرت بالاتر است.
فکور - خردمند	۱۰- چگونه زیستن، دغدغه انسان‌های و است.

تعریف اصطلاحات

نیازهایی که منحصر به نیازهای طبیعی و غریزی انسان نمی‌شود؛ بلکه مخصوص انسان‌هاست نه سایر موجودات.	۱۱- نیازهای برتر
--	------------------

کشف ارتباط

۱- تفکر در پیام الهی	۱۲- الف) نحوه زندگی انسان پس از مرگ چگونه است؟
۲- کشف راه درست زندگی	ب) تشخیص بایدها و نبایدها
۳- درک آینده خویش	پ) انسان برای چه زندگی می‌کند؟
۴- شناخت هدف زندگی	ت) چگونه زیستن

سؤالات پاسخ کوتاه

۱- کاملاً درست و قابل اعتماد باشد.	۱۳- دو ویژگی لازم برای پاسخ به نیازهای برتر انسان کدامند؟ (نهایی- شهریور ۹۴)
۲- همه جانبه باشد.	۱۴- «آگاهی از نحوه زندگی پس از مرگ» و «چگونه زیستن» به ترتیب مربوط به کدام نیاز برتر انسان است؟ (نهایی- دی ۹۴)
درک آینده خویش کشف راه درست زندگی	۱۵- شیوه هدایت خداوند چگونه است؟ (نهایی- شهریور ۹۳ و دی ۹۰)
خدای جهان، آفریدگاری حکیم است؛ یعنی هر مخلوقی را متناسب با ویژگی‌هایی که در وجودش قرار داده است، هدایت می‌کند.	۱۶- نیازهای برتر انسان را نام ببرید. (نهایی- دی ۹۰ و ۸۶)
۱- شناخت هدف زندگی ۲- درک آینده خویش ۳- کشف راه درست زندگی	۱۷- ویژگی‌های انسان را که سبب تمایز وی با سایر مخلوقات می‌شود، نام ببرید. (نهایی- شهریور ۸۹)
۱- توانایی تفکر ۲- قدرت اختیار و انتخاب	۱۸- شعر زیر بیانگر کدام یک از نیازهای برتر انسان است؟ «از کجا آمده‌ام، آمدنم بهر چه بود / به کجا می‌روم آخر نمایی وطنم»
درک آینده خویش	

سؤالات پاسخ بلند

زیرا هر پاسخ احتمالی و مشکوک نیازمند تجربه و آزمون است تا کارایی آن مشخص شود، در حالی که عمر محدود آدمی برای چنین تجربه‌ای کافی نیست، به خصوص که راه‌های پیشنهادی هم بسیار زیاد و گوناگون است.	۱۹- چرا پاسخ به نیازهای برتر انسان باید کاملاً درست و قابل اعتماد باشد؟ (نهایی- فرورد ۹۴ و شهریور ۸۸)
انسان با کمک عقل خود می‌تواند به درک این حقیقت برسد که بنابر حکمت و عدل خداوند، مرگ پایان همیشگی زندگی‌اش نیست، اما نمی‌داند که نحوه زندگی او پس از مرگ چگونه است.	۲۰- از نیازهای برتر انسان «درک آینده خویش» را توضیح دهید. (نهایی- شهریور ۸۸)
یکی از این سرمایه‌ها توانایی تفکر و انجام کارها به کمک فکر و اندیشه و دیگری قدرت اختیار و انتخاب است که با توجه به این دو سرمایه، فعالیت‌های انسان را اختیاری می‌نامند.	۲۱- ویژگی‌هایی را که سبب تمایز بنیادین انسان با سایر موجودات می‌شود، توضیح دهید. (نهایی- دی ۸۸)
زیرا ابعاد جسمی و روحی و فردی و اجتماعی وی پیوند و ارتباط کامل و تنگاتنگی با هم دارند و نمی‌توان برای هر بُعدی برنامه‌ریزی جداگانه‌ای کرد.	۲۲- چرا پاسخ به نیازهای برتر انسان باید «همه جانبه» باشد؟
راه زندگی یا «چگونه زیستن» که ارتباط دقیقی با نیازهای دیگر دارد، دغدغه انسان‌های فکور و خردمند است؛ به خصوص که انسان فقط یک بار به دنیا می‌آید و یک بار آن را تجربه می‌کند.	۲۳- «کشف راه درست زندگی» را به عنوان یکی از نیازهای برتر انسان توضیح دهید.
انسان می‌داند که اگر راه و برنامه زندگی را درست انتخاب نکند، به آن هدف برتری که خداوند در خلقت او قرار داده است، نخواهد رسید و به زیان بزرگی گرفتار خواهد شد که پایان ندارد.	